

L'Aurignacien et le Gravettien de Mitoc – Malu Galben (Moldavie Roumaine), eds. M. OTTE, V. CHIRICA & P. HAESAERTS, ERAUL 72, Liège, 2007, 233 p.

Lucrarea, a cărei succintă prezentare o creionăm în rândurile următoare, a apărut în binecunoscuta și prestigioasă serie de *Studii și Cercetări Arheologice a Universității din Liège* (ERAUL), cu numărul 72, și beneficiază de aportul științific a nu mai puțin de 14 autori.

Experiența editorială și științifică a editorilor acestui volum (*Marcel Otte, Vasile Chirica și Paul Haesaerts*) are la bază numeroase lucrări de rezonanță în peisajul literaturii științifice europene, dintre care amintim doar câteva: M. Otte, *Préhistoire des religions*, Paris, Masson, 1993; M. Otte, *Le Paléolithique inférieur et moyen en Europe*, Armand Collin, Paris, 1996; M. Otte et ali., *Traces et fonction. Les gestes retrouvés, Actes du colloque international de Liège* (décembre 1990), 2 vols, Liège, ERAUL no. 50, 1993 (co-dirigé avec P.C. Anderson, S. Beyries et H. Plisson); V. Chirica, *The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians*, BAI, III, Iași, 1989; V. Chirica et ali., *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre Dniestr et la Tissa*, BAI, V, Iași, 1996; V. Chirica, *Gisements paléolithiques de Mitoc. Le Paléolithique supérieur de Roumanie à la lumière des découvertes de Mitoc*, BAI, XI, Iași, 2001; Haesaerts et ali., *The East carpathian loess record: a reference for the middle and late pleniglacial stratigraphy in Central Europe*, în *Quaternaire*, 14(3), p. 163-188.

Intensificarea cercetărilor de teren de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a dus, printre altele, și la descoperirea sitului de la Mitoc – Malu Galben¹. Practic, de la primele observații de teren până la prezentul volum, condițiile avantajoase pe care le putea oferi unei comunități umane au atras atenția cercetătorilor, fie și la un prim contact vizual cu stațiunea. La acestea, așa cum reiese și din *Introducerea* prezentei lucrări, se adaugă condițiile chimice generale ale sedimentului, ce au favorizat prezervarea materiilor organice, permițând (p. 5), totodată, studierea resturilor faunistice dar și a cărbunelui de lemn recoltat din structurile de combustie prezervate și cercetate de-a lungul timpului.

Prin paginile dedicate *Istoricului cercetărilor*, semnat de Vasile Chirica, cititorul obține un excurs concis, trecând în revistă etapele de cercetare desfășurate la Mitoc, dar puse în contextul dezvoltării cercetării paleoliticului în România (p. 7–9), de la sfârșitul secolului al XIX-lea până în 1991, an în care a început colaborarea

cu echipa universității din Liège. Tot în acest capitol, cititorul este familiarizat cu sistemul de săpătură dezvoltat și utilizat încă de la debutul cercetărilor, în 1978, până în 1990, bazat pe un caroiaj de 2 m, cu raportarea adâncimilor la un punct „0”, situație impusă de dubla înclinare a sedimentelor, cu mențiunea că, până în 1988, săpătura a fost axată pe un decapaj artificial orizontal, iar după ce a fost atinsă adâncimea de 8 m și a fost constatată definitiv dubla înclinare a straturilor, săpătura a fost reorientată pe decapaje planimetrice, ce urmau regimul de sedimentare și nivelurile ocupaționale pe direcția Est-Vest (p. 9).

După o firească *Descriere a cadrului natural*, din punct de vedere macrosedimentologic și geomorfologic, cu privire specială la evoluția sistemului de terase, ce îi are ca autori pe V. Chirica și Constantin Mihăilescu (Chișinău) (p. 11–13), urmează un studiu amplu, semnat de Paul Haesaerts, referitor la *Cadrul stratigrafic și cronologic al sitului de la Mitoc Malu Galben* (p. 15–41). Impresionanta secvență loessică de la Mitoc, alături de complexe fenomene micromorfologice ce le comportă, impunea ca necesară existența acestui studiu, pentru buna înțelegere a etapelor ocupaționale de aici. Importanța acestui capitol rezidă și din faptul că în paginile lui se realizează coroborarea secvențelor stratigrafice și a orizonturilor bioturbate antropice identificate în cele două etape majore de cercetare a sitului, înainte de 1991 și după acest an (p. 21–25), ce au permis identificarea unei secvențe litostratigrafice cu 14 unități distincte, numerotate de sus în jos (vezi Fig. 6 din volum) și raportate la punctul „0”, localizat în careul N12 (p. 16). Nu în ultimul rând, ținem să subliniem importanța acestui studiu pentru secvențele arheologice de la Mitoc, în caz particular, dar și din oricare alt sit preistoric, în caz general. Acesta are rol esențial în stabilirea poziției stratigrafice a ansamblurilor arheologice, în identificarea proceselor ce au putut afecta contextele arheologice, post depozițional.

Următorul capitol al studiului monografic dedicat sitului de la Mitoc – Malu Galben este semnat de Judit Becze-Deac, Georges Stoops și Roger Langohr (Gand, Belgia). El reprezintă un *Studiu geopedologic* (p. 43–52) ce are la bază eșantioane neremaniate prelevate din profile și studiate prin stereo-microscopie. Plecând de la aceste rezultate, anumite fragmente au fost impregnate și pregătite pentru secțiuni subțiri, ce au fost studiate la microscopul petrografic, ori s-au întocmit analize complementare. Toate acestea aduc date suplimentare pentru condițiile climatice și regimul de umiditate ce a dus la formarea (și a afectat) suitei stratigrafice de la Mitoc.

¹ Al. Păunescu, *Exposé sur les recherches paléolithiques en Roumanie*, în, BAI, II, *La Genèse et l'évolution des cultures paléolithiques sur le territoire de la Roumanie* Iași, 1987, p. 1–23.

Deși atinse doar tangențial în capitolul dedicat contextului stratigrafic și cronologic al sitului, problemele de cronologie absolută sunt tratate în detaliu în capitolul dedicat *Datărilor cu ¹⁴C*, semnat de Fredy Damblon și P. Haesaerts (p. 53–65). Discursul științific al acestui capitol debutează, cum este și firesc, cu descrierea metodelor de prelevare și cu detalierea procedurilor de pretratare a probelor înaintea efectuării datării propriuzise. În acest sens, eșantioanele colectate după 1991 au fost supuse, inițial, analizelor antracologice, pentru identificarea speciei lemnoase. *Picea sp.* a fost, în general, specia folosită pentru date, la care se mai pot adăuga *Betula* sau *Juniperus*, atunci când acestea constituiau partea dominantă a eșantionului. Trebuie menționat că procedura de prelevare și pre-tratare a probei, ce urmează a fi supusă unei datări ¹⁴C, este foarte importantă pentru obținerea unei acurateți maxime a datării. Din păcate, de multe ori în arheologia românească, aceste etape sunt ignorate pur și simplu, iar în cazul în care vârstele obținute nu susțin teoria arheologică construită *a priori*, ele sunt ignorate pe motiv că metoda este defectuoasă, de aceea lectura atentă a acestui capitol constituie un bun suport teoretic, presărat cu exemple concrete, menite a facilita înțelegerea corectă a acestei etape deosebit de importante din cercetarea arheologică. O a doua etapă, a oricărui demers științific privitor la cronologia unor realități culturale, o constituie analiza critică a datelor existente, după criterii bine definite, privitoare la natura și calitatea materialului datat și ținând cont de comentariile laboratoarelor de datare ce însoțesc vârstele respective. De aceea, subscriem și noi concluziilor acestui capitol metodologic, potrivit cărora „il faut insister un fois encore sur l'importance d'un contrôle strict de la qualité du matériel collecté dans une contexte stratigraphique précis” (p. 65).

Secvența stratigrafică de la Mitoc a furnizat 68 de date ¹⁴C, realizate, în general, pe probe de cărbune de lemn, dar și pe oase sau coarne de cervidee. Practic, în urma studiului menționat mai sus și a corelărilor stratigrafice din diferitele perioade de cercetare a sitului, o prima grupă de 46 de vârste ¹⁴C au fost re poziționate pe secvența stratigrafică corectată, la care se adaugă o a doua grupă, de 22 de vârste, cercetate în perioada 1993–2004. Complexitatea datelor furnizate de acest sit a impus o rigurozitate sporită în utilizarea vârstelor ¹⁴C (p. 25–27), bazată, așa cum am mai subliniat, pe natura și calitatea materialului datat, dar și pe fiabilitatea contextului stratigrafic. Pentru înțelegerea în detaliu a suitei stratigrafice, a cronologiei și mediului, a se vedea figurile 11 și 12 din volum, figuri cu reale valențe de exemplu de standard de cercetare și rigurozitate științifică. În lipsa datelor palinologice, întregirea imaginii paleomediei de la Mitoc are la bază date paleosedimentologice, antracologice, malacologice, dar și cele furnizate de studierea resturilor marilor vertebrate identificate în cursul campaniilor de cercetări. Se propune, astfel, o evaluare calitativă a contextului paleoclimatic, a diferitelor evenimente grupate în cinci cicluri, notate I–V, în funcție de specificul sedimentologic și pedologic (p. 30–32). Pentru ca imaginea să fie completă, următoarea etapă a

demersului științific este corelarea tuturor acestor date și integrarea lor în context regional, puse în evidență în situri precum Molodova V, Kormani IV. Cosăuți (R. Moldova), ori Ripiceni – Izvor (p. 32–36; fig. 14–15). Schema multiregională (vezi fig. 16 din volum) propusă, permite precizarea în detaliu a relațiilor între evoluția ansamblurilor tehnoculturale, modificările globale ale mediului climatic și fazele de sedimentare loessică.

Imaginea despre contextul paleoclimatic al sitului ne este completată prin capitolele privitoare la *studiul resturilor paleobotanice* (Fredy Damblon (Bruxelles), p. 67–80) și a *datelor malacologice* (Atanasie Prepelitza (Chișinău), p. 81–83). Chiar dacă diagrama polinică de la Malu Galben nu este relevantă, din cauza rarității polenului și proastei conservări a acestuia, la care se adaugă și informațiile ce au fost obținute pe siturile învecinate, de la Valea Izvorului și Pârâul lui Istrate, dar care din păcate nu sunt datate prin radiocarbon, rămâne valabilă și comparabilă, pentru situl de la Mitoc, diagrama polinică din situl Molodova V (pe Nistru), ce acoperă Pleniglaciul mijlociu și superior. Materialul supus determinărilor antracologice a fost recoltat în campaniile 1991–1993 și totalizează un număr de 149 de probe de cărbune de lemn (p. 68, fig. 2), cele mai multe fiind prelevate din plan vertical, pentru a se putea evita orice antrenare sau remaniere stratigrafică mai greu vizibilă în plan orizontal. În urma acestor determinări a fost pusă în evidență o predominare clară a resturilor de *Picea* (probabil, legate de o anumită selecție a speciei pentru foc). *Pinus cembra* și *sylvestris* este observat doar la nivelul subunității 5b, în jur de 24000 BP, sigur, condițiile climatice din Pleniglaciul superior putând favoriza temporar această specie, în raport cu *Epicea*. Taxonul nediferențiat *Picea/Larix* a fost identificat în partea superioară a sub-unității 6b. De asemenea, prezența cărbunelui de *Juniperus* și *Betula* la nivelul subunității 8b este interpretată prin comparație cu cel de *Picea*, ca o expresie a unei colectări ocazionale, dar în acord ecologic cu restul ansamblurilor antracologice. Deosebit de interesantă ni se pare și identificarea resturilor de cărbune provenind de la plante erbacee precum *Poaceae* (graminee), *Cyperaceae* sau *Caryophyllaceae*, a căror origine este stepică, identificate cu precădere în vetrele gravettiene din unitatea 6b, și legate de anumite activități umane (p. 80 în volum), într-un fel sau altul puse în evidență și la Dolni Vestonice. În acord cu autorul, suntem de părere că studierea aprofundată a acestor resturi de plante erbacee în regiune va aduce date noi privitoare la exploatarea mediului vegetal de către om în Paleoliticul superior. Reconstituirea paleomediei are deci la bază complementaritatea datelor pedostratigrafice și antracologice din situl de la Malu Galben, cu datele palinologice din regiunile apropiate. Ansamblul resturilor carbonizate din secvența pedostratigrafică de la Mitoc sugerează un mediu de tip stepic, de la pădure-stepă la *Epicea*.

Datele furnizate de identificările malacologice (27 de eșantioane) aduc precizări asupra mediului formațiunilor loessice, care acoperă terasa și include nivelurile aurignaciene și gravettiene, fiind identificate 11 specii

diferite, toate continentale (p. 81, tab. 1 și fig. 1 din volum). Asociațiile de moluște de la Mitoc aparțin unui mediu deschis și indică o oarecare variabilitate a umidității, într-un climat mai rece decât cel actual, însă nu foarte scăzut. Doar prezența speciei *Vallonia tenuilabris* în eșantionul nr.2 evocă o răcire accentuată într-un climat de tip boreal-alpin.

Unul din cele mai ample capitole ale volumului avut în vedere este semnat de M. Otte, Pierre Noiret, V. Chirica și Ilie Borzic (Chișinău), fiind dedicat *Industriei litice* (p. 85–135), provenite din campaniile 1978–1990 și 1992–1995. Din punct de vedere terminologic, pentru a nu se induce în eroare cititorul, a fost menținută denumirea etapelor ocupaționale majore Aurignaciene (I–III) și Gravettiene (I–IV), la care s-au adus nuanțările impuse de cercetările din perioada 1992–1995 (Ansamblul Gravettian, respectiv Aurignacian dispersat). Fără a intra în detalii de natură cantitativă, ne reține atenția, încă de la începutul capitolului, enunțarea strategiilor de exploatare a materiei prime identificate ca fiind: a) debitaj specializat, b) debitaj „de masă”, și c) debitaj pentru prepararea inițială a galețului și exploatarea lui ulterioară, funcție de necesități, în altă parte. Toate cele trei strategii de exploatare pot fi întâlnite, atât în ansamblurile litice specifice Gravettianului, cât și Aurignacianului (p. 86). Produsele de debitaj sunt dominate de suporturile laminare, atât în Aurignacian cât și în Gravettian, extrase prin percuție directă cu percutor moale. O bună parte din suporturile uneltelor aurignaciene sunt realizate pe așchii mai mult sau mai puțin masive și adesea corticale, folosite nu ca o tendință tehnologică autonomă, ci ca o recuperare oportunistă a anumitor deșeuri de la producția laminară (p. 90 în volum). Utilajul este fasonat în manieră clasică, prin folosirea rețușelor abrupte bipolare pentru armăturile *à dos* sau *à cran* sau a rețușelor lamelare, tipice gratoarelor aurignaciene. De asemenea, a fost constatată prezența tehnicii de tip Kostenki. În ceea ce privește piesele musteriene, trebuie menționat că ele au fost identificate în contexte stratigrafice remaniate și conțin elemente de tehnică musteriană sau levalloisiană, ce au fost reintegrate în lanțul operațional și transformate în gratoare sau burine aurignaciene (p. 90).

Din punct de vedere tipologic, secvența aurignaciană este reprezentată de gratoare și burine carenate, burine *busqué*, dar și de o raritate a lamelor rețușate. Ansamblurile litice ce aparțin Gravettianului sunt dominate de armăturile *à dos* simple (vârfuri La Gravette, microgravette), cu precădere în partea superioară a suitei stratigrafice (ansamblurile litice IV și III). Pentru o imagine detaliată a structurii tipologice a industriei litice de la Mitoc Malu Galben, a se consulta p. 97–89 și tabelul 9 din volum, privitor la piesele descoperite în perioada 1978–1990, sau p. 92–100 și tabelul 20, pentru săpăturile mai recente (p. 100–135 din volum).

Ceea ce reiese limpede, încă de la începutul capitolului, este motivația pentru care oamenii au ales frecvent acest sit și anume abundența materiei prime de bună calitate, activitățile generale efectuate aici fiind legate de *mise en forme* a blocurilor de materie primă, de

producerea pieselor căutate semifinite și extracția suporturilor.

Analiza tehnologică este însoțită de un studiu *Funcțional și tehn-economic al gratoarelor aurignaciene*, semnat de Paula Jardon Giner (p. 137–141), aplicat pe 26 de gratoare nucleiforme și burine *busqué*, la care se adaugă 41 de unelte rețușate. Acest studiu a fost consolidat printr-o documentare experimentală pe 215 unelte litice cu morfologie diferită, printr-un studiu al *chaînes opératoires* al gratoarelor, printr-o utilizare a 288 de gratoare înmănușate, la care se adaugă comparațiile de natură etnologică, dar și un studiu comparativ cu o serie de materiale litice provenite din situl Siureni I (Ucraina). Concluzia acestui studiu este clară: „*les surfaces des outils ne semblent pas avoir été altérées. Aucune grattoir nucléiforme, ni burin busqué, n'a montré de poli et/ou de micro-écaillures produits par l'utilisation*” (p. 138). Această concluzie susține, la rândul ei, caracterul de atelier de cioplire a silexului din situl de la Mitoc Malu Galben. În acest caz, gratoarele carenate cu morfologie nucleiformă putând fi interpretate ca nuclee (p. 141).

În suta prezentării descoperirilor din acest sit, succint sunt trecute în revistă elementele aparținând *industriei osoase și a mărturiilor estetice* (V. Chirica, P. Noiret, p. 143–144).

Într-o manieră detaliată sunt prezentate *analizele arheozoologice* ale materialelor prelevate din atelierele de cioplire de la Malu Galben, studiu realizat de Ignacio Lopez Bayon și Achilles Gautier (p. 145–166). Fără a intra în detalii, amintim aici unele dintre speciile identificate, cum ar fi: *Marmotta bobac* (specie tipică stepelor euroasiatice), *Canis lupus*, *Felis leo spelaea*, *Elephas primigenius*, *Coleodonta antiquitatis*, *Equus cf. Germanicus/latipes*, *Megaceros giganteus*, *Rangifer tarandus*, *Bos primigenius* sau *Bison priscus*. Analizarea acestor elemente ne oferă informații cu privire la fazele de ocupare aurignaciene și gravettiene, cu posibilitate de interpretare spațială, de a determina durata estimată a ocupării, dar și creionarea unei strategii de vânătoare, sau furnizarea unor date complementare pentru reconstrucția paleoenvironmentală (p. 162–166).

Structurile ocupaționale ale sitului (1978–1990, 1991–1997) sunt prezentate de V. Chirica, sub forma unei sinteze (p. 167–172) referitoare la cele 54 de concentrații de piese litice ce constituie atelierele atribuite Gravettianului, la care se adaugă cele 13 ateliere de vârstă aurignaciană (vezi tabel 1 din volum). În acest capitol sunt trecute în revistă și cele 19 structuri de combustie aurignaciene și 50 atribuite Gravettianului (vezi tabel 2).

Paleoliticul de Mitoc este discutat de V. Chirica în *cadru paleoliticului din România* (p. 173–182), prin comparație cu zona Prutului mijlociu, cu spațiul cuprins între Prut și Nistru, sau cu alte regiuni mai sudice ori mai vestice. Privitor la debutul paleoliticului superior din zona Prutului mijlociu, autorul, pe baza argumentelor de ordin tipologic, este de părere că avem o situație complexă de existență a două manifestări culturale: Aurignacianul identificat la Mitoc – Malu Galben și cultura de tip Ripiceni-Brânzeni, pusă în evidență în situri

ca Mitoc – Valea Izvorului, Ripiceni-Izvor, Brânzei și altele (p. 178). În aceeași manieră metodologică este abordată și analiza comparativă a nivelurilor ocupaționale gravettiene de la Mitoc – Malu Galben, prin care este rediscutată, din aceeași prismă, problema nivelurilor gravettiene de la Ripiceni-Izvor, fiind propusă o evoluție cultural-cronologică regională pe patru faze (I–IV), în care situl de la Mitoc – Malu Galben își încheie evoluția la nivelul fazei evolutive III (p. 180–182).

Concluziile volumului, prezentat în linii generale în rândurile de mai sus, sunt semnate de M. Otte, V. Chirica, P. Haesaerts, P. Noiret (p. 183–184) și sunt urmate de o importantă anexă privitoare la inventarul complet al utilajului litic descoperit în perioada 1978–1990 și 1992–1995 (186–218). Volumul se încheie cu o consistentă listă bibliografică, menită a asigura, odată în plus, suportul de probitate științifică a afirmațiilor cuprinse în paginile acestei cărți.

*

Lectura acestui instrument de lucru ne îndeamnă la meditație și responsabilitate științifică, din rațiuni lesne de înțeles dacă, fie și involuntar, ne străbate vreo idee de comparație cu ceva ce ar avea legătură cu realități arheologice contemporane.

Problematica existenței sau nu a unei scări valorice pentru România contemporană nu este străină nici *Arheologiei* ca știință, rezultată și promovată ca o expresie a unor cunoștințe însușite în/sau de la o *Școală*, pe baza unor modele recunoscute, create ori imaginate. Analiza structurii acestui volum nu poate să nu ne trimită cu gândul la diverse alte studii cu caracter monografic, ce au rolul de a statua concluzii și rezultate științifice interpretate și/sau interpretabile, dar prezentate ca axiomatice. De aceea, lectorul inițiat are capacitatea și implicit obligația de a discerne veridicitatea și probitatea științifică a unor afirmații din noianul de informații ce vede anual lumina tiparului, pentru a putea îndruma pașii celor în curs de inițiere în tainele cercetării științifice, prin indicarea unor modele reale.

Practic, *Arheologia* ca știință, prin metodele ei, evoluează indiferent de adaptarea/adaptabilitatea personajelor și/sau de capacitatea lor de însușire a acestor aspecte evolutive. Prin această prismă, reiese limpede că nu se justifică imperios sublinierea, în formule teoretice și în repetate rânduri, a unor aspecte metodologice, câtă vreme ele există, funcționează și evoluează sub ochii noștri. Cu alte cuvinte, plusurile științifice nu rezidă din reinventarea locală a unor artificii tehnice sau rezultate științifice deja încetățenite în alte părți, mai mult sau mai puțin îndepărtate, accesibile sau nu lectorului, mai mult sau mai puțin avizat, de la noi. Personal, considerăm, pe de o parte, redundant ca astăzi să se mai sublinieze „necesitatea” *pluri-* sau *multidisciplinarității* în arheologie, iar pe de alta, chiar hilar, având în vedere că cercetarea arheologică nu

se mai poate face, de multă vreme, altfel decât multidisciplinar.

Lucrarea prezentată mai sus arată limpede că multidisciplinaritatea stă la baza cercetării arheologice, la baza concluziilor de ordin istoric și a interpretărilor științifice, nefiind un simplu precept invocat, sublim, dar care lipsește cu desăvârșire, ca în multe alte ipostaze ale realității cotidiene.

Sigur, din punct de vedere arheologic, de cele mai multe ori, stadiul cercetărilor arheologice, în sens larg, dar mai ales în sens strict, privitor la arheologia paleoliticului din România, este cel trasat la mijlocul anilor '70, nuanțat în anii următori și devenit certitudine prin amplele studii cu caracter de sinteză apărute în ultimii zece ani. De aceea, lucrările de reevaluare și punere în context a unor realități mai vechi, sau a rezultatelor cercetărilor mai recente, prin care, perspectivele nu pot fi altele decât cele care sunt înscrise pe linia dezvoltării cercetării științifice contemporane, adică, cu riscul de a deveni repetitiv, acestea sunt în prezent implicit multidisciplinare și nu declarativ multidisciplinare.

Contrar unor tendințe ce caracterizează o bună parte din demersurile de acest fel, nu ne propunem a scoate în evidență elemente structurale ce pot fi considerate redundante și nici nu încercăm o analiză comparativă, între acest volum, prin rezultatele sale, și diverse altele, din motivele expuse câteva rânduri mai sus, și anume: diferența prea mare între termenii ce ar trebui comparați. De aceea, am evitat detaliile de prezentare în unele puncte esențiale, tocmai pentru a nu priva lectorul de dorința și plăcerea de a descoperi singur complexitatea acestui volum și de a-l utiliza în demersul științific. Tot ceea ce am dorit, prin scrierea acestei note, a fost semnalarea unei apariții deosebit de importante pentru cercetarea paleoliticului din spațiul carpatic, ce are la bază un cumul impresionant de date multidisciplinare, prin prisma cărora se pune în context regional succesiunea nivelurilor ocupaționale de la Mitoc - Malu Galben și care, prin ea însăși, se impune ca un model de cercetare și publicare.

Prin volumul *L'Aurignacien et le Gravettien de Mitoc – Malu Galben (Moldavie Roumaine)*, coordonat de M. Otte, V. Chirica & P. Haesaerts, la care se adaugă studiile individuale publicate în ultimii ani privitor la acest sit, se pun în circuitul științific mondial realități cultural-cronologice din spațiul românesc, care, chiar dacă publicate anterior, au rămas (ca multe altele) necunoscute și ignorate în mediile cercetării științifice internaționale. De aceea, suntem de părere că seria colaborărilor, a cercetărilor și valorificării rezultatelor de acest tip – și în spiritul acestui volum – trebuie amplificată, plecând de la rezultatele palpabile ale unui model demn de urmat.

ION C. BĂLTEAN